

Séquences pédagogiques pour le Collège

Lo fantastic : deu lop a l'òmi... de l'òmi au lop

Tèxte 1 : Lo lop-garon

Los lops garons son gents coma nosautes : mes an hèit un contracte dambe lo Diable. Cada ser son forçats de se cambiar en bèstias, per anar au sabat e córrer tota la nueit. I a per aquò un mejan de los guarir. Los cau tirar sang, mentre qu'an perdut la fòrma de l'òme, e autanlèu la reprenon per totjorn. Ua nueit, lo curat de Paolhac se retirava de la vila de Leitona. Arribat au pont deu Pin, te va avisar ua gran bèstia que lo barrava lo passatge. Çò que hè lo curat, qu'èra un òme fòrt e hardit ? Se tira lo cotèth de la pòcha, e cai dessus au lop garon. Au prumèr pic, la gran bèstia cambiè de fòrma, e lo curat reconegó un de sos prumèrs vesins.

-"A ! monsur curat, ça digó l'òme, m'avetz rendut un plan gran servici. Se m'avèvatz pas sagnat, serí benlèu demorat lop garon tota ma vita. Ara, que soi guarit per totjorn."

Lo curat ajudè l'òme blassat a rentrer dens sa maison. Aqueth òme demorè enqüèra longtemps en vita, finiscó coma un brave crestian.

Joan Francés Bladèr - Contes de Gasconha

Questions

- 1) Trobatz quauques vèrbs a l'imperfèit e au preterit en aqueth tèxt.
- 2) Valor deu preterit e de l'imperfèit : Dens las frapas seguentas, conjugatz los vèrbs entre parentèsis au preterit o a l'imperfèit.
 1. Lo mainatge que (se passejar) peu bòsc. Còp sec, lo lop garon que (sortir) d'un troishagar, que se'u (gahar) e que se'u (cracar) en ua chapada.
 2. Lo romiu que (caminar) tranquillament suu camin quand (eslissar) sus ua pèth de banana e (s'espater) au bèth miei de la cauçada.
 3. Lo naviu que se'n (anar) de cap tà las Americas quand se (lhevar) lo tempèri. Après un combat de tres òras de temps, que s'(ahonir) còs e bens.
- 3) Botatz lo prumèr paragraf a l'imperfèit.
- 4) Com podetz explicar la frasa : *"te va avisar ua gran bèstia"* (linha 5). *"va avisar"* ei un vèrb au futur o au passat ?
- 5) Qu'an hèit los lops garons tà non pas estar com los autes ?
- 6) Qué son obligats de har ?

7) Dens l'imaginari popular, çò qu'ei un sabat ?

8) Qué pensatz de la moralitat deu conte ?

9) Mesclatz las fransas en botar los vèrbs, çò purmèr a l'imperfèit, puish au preterit :

	occitans	ne coneishen pas		d'Occitania
	gascons	ne saben pas		de Gasconha
La màger part deus...	bearnés	n'an pas après	l'istòria	deu país
	òmis de noste	n'an pas estudiant		de lor parçan
	escolans	n'an pas lejut		d'aqueste país
	eslhèves	n'estudian pas		deu país on son vaduts

Gramatica

preterit : radicaü de l'infinitiu + terminason

cantar	bàter	dromir
cantèi	batoi	dromii
cantès	batós	dromís
cantè	bató	dromí
cantèm	batom	dromim
cantètz	batotz	dromitz
cantèn	batón	dromín

Imperfèit : radicaü dab vocala + va + terminason

cantar	bàter	dromir
cantavi	batèvi	dromivi
cantavas	batèvas	dromivas
cantava	batèva	dromiva
cantàvam	batèvam	dromívam
cantàvatz	batèvatz	dromívatz
cantavan	batèvan	dromivan

Tèxt 2 : Lo darrier daus Lobaterras

D'un sole còp, ta tèsta arrestet son movement e se tendet en avant, enquera mai si quò èra possible. Ton còrs s'apilotet parier coma lo d'un chat, e d'un còp sec, emb un òrre bruch de gòrja, bondires de la peira onte gaitavas. Segui la linha drecha de ton còrs que, subran, aguet pus res d'uman. Fagueres lo rodelon en arribar dins las brujas. Quauques crits ponchuts t'acompanheren. Te torneres plantar dins ta posision estranha. La lebre bolegava de tota sa vigor, de tota son eschina, de totas sas lonjas pautas. tu, la teniàs entre tas dents. Auve enquera lo crasement que botet fin au bolegadís de la lebre. N'aviam tuat de las lebres, daus lapins, mas pas jamei entau. E lor aviam pas craunhat la charn enquera tèbia, entau cruá aviam pas fach regolar lo sang sus nòstras bochas ; aviam pas fosilhat emb lo nas e lo babinhon dins lo ventre esbudelat. Quan agueres achabat ton minjar ignòble, torneres de pautas, lentament, vers la peira plata. E un còp tornat enjucar, leveres ton chais chaulhat vers las primieras estelas e lanceres una lonja udlada dins laquala conegui la de la nuech passada. E veiquí que de l'autre costat dau cercle de peiras, fàcia a ieu, las brandas se dubriren e una siloeta sorna se sietet silenciosament dins l'erba; Te viset emb son uelh unique, e de son peitrau borrot e gris, surtit un rire douç, atròçament uman.

Joan Ganhaire - A tots

Questions

- 10) Trobar tres marcas de cada variacion occitana, sia lo limosin, lo lengadocian, lo gascon.
 - 11) Adaptar lo tèxt au gascon de la linha 1 a la linha 7.
 - 12) Arrevirar en francés las linhas 8 a 15.
 - 13) Har un plan deu tèxt en tot balhar un títol a cada partida.
 - 14) Compreneson
 - a) Quau ei lo sentiment deu narrator a espiar çò qui se passa ?
 - b) Estudiar lo camp lexicau de l'animalitat.
 - c) Quau ei la relacion enter lo narrator e lo eròi ?
-

Tèxt 3 : Vida

Pèire Vidal èra de Tolosa e filh d'un pelissier, [...] èra tanben lo pus fòl òme que jamai foguèt estat.[...] E el aimava la Loba de Pennautièr, [...] e Pèire se fasiá apelar lop per ela, e portava armas de lop.[...] Se vestiguèt d'una pèl de lop per donar als pastors e als gos qu'el èra lop. E los pastors e los gos lo caçeron e lo batèron de tal biais que el foguèt portat per mòrt a l'albèrga de la Loba de Pennautièr.

Anonim

Questions

- 15) Quaus son las diferéncias fundamentalas entre los tres lops garons dens los tres tèxts ?
- 16) Quau ei la rason de la metamorfòsi de Pèire Vidal ?
- 17) A qué correspon lo lop dens l'imaginari popular ?
- 18) Quau ei sa foncion ?
- 19) Redaccion : Un bèth ser, au moment de dromir, que vs'avisatz ua transformacion que s'ei hèita sus la vòsta persona. Contatz !
- 20) Un jornalista qu'a podut encontrar lo testimòni de çò qui s'ei passat dens l'extrèit de "Lo darrièr daus Lobaterras". Que li cau pausar questions entà hargar un reportatge.

On s'ei passat l'eveniment, sénher ?

.....

E'm podetz har la descripcion de çò qu'avetz vist ?

.....

E me'n podetz har un portrèit fisic ?

.....

Qu'avetz hèit après ? Qu'avetz pensat ?

.....

Vos qui coneishetz a Arnaut, quin vedetz lo son aviéner ?

.....

Adishatz e mercés hèra ! A vos los estúdios !

Anèxas

Lo preterit e l'imperfèit :

Mei que per nocions de " durada ", aqueths dus temps s'opausan per nocions de prumèr plan e d'arrèr-plan.

Definicions : Dens un recit, qu'emplegan lo preterit entà **hicar en evidéncia, au prumèr plan**, las accions qui fòrman la trama de l'istòria :

*" Au prumèr pic, la gran bèstia **cambiè** de fòrma [...] "*

- L'imperfèit de l'indicatiu plaça a l'**arrèr-plan** los elements deu recit qui constituishen lo decòr o cèrtas circonstàncias :

*" Ua nueit lo curat de Paolhac **se retirava** de la vila de Leitora."*

Las valors deu preterit e de l'imperfèit

Lo preterit :

- Que pòt exprimir accions **longas o bracas**, deu medish biais com l'imperfèit mes s'ageish d'accions situadas dens limitas precisas.
- Qu'exprimeish un hèit globau a un moment determinat deu passat e shens contacte dab lo present.
- Que presenta los eveniments a egalitat, e netament delimitats dens lo temps. Atau, da l'impression que los eveniments e's segueishen.

"[...] la gran bèstia cambiè de fòrma e lo curat reconegó un de sos prumèrs vesins."

L'imperfèit :

Qu'amuisha un hèit en trin de se debanar dens un moment deu passat mes shens n'indicar ni la debuta ni la fin. Que convien donc particularament entà describer lo decòr, las circonstàncias deus eveniments.

Resumit :

Dens lo sistèma de l'enonciacion de recit :

- Lo preterit rapòrta las accions netament delimitadas dens lo temps, las accions que vòlen plaçar au prumèr plan e qui constituishen la trama deu recit ;

L'imperfèit s'emplega per accions dont la durada n'ei pas definida e que vòlen plaçar a l'arrèr-plan, e dens las descripcions.

Aprestat per Silvia Pargade e Marciau Peyrouny

La crotzada contra los albigés

Tèxt 1

Un còp èra, diguèt Fraire Guilhèm, quand lo Francimands arribèron davant Besièrs, demandèron als cònsols que liurèssen los erètges e la vila seriá esparnhada. Quantes èran d'erètges ? N'i aviá pas gaire. Aquò ne valiá pas la pena. Perqué donc crompar pas la tranquilidat en los liurant ? Mès las gents de Besièrs aimèron mai perir e que lor vila cremès puslèu que de liurar los lors, los òmes de lor vila... Vertat es, apondèt Fraire Joan, que d'aquel temps per totas las nòstras ciutats convivián ensembles catolics e erètges, tant valdeses coma catars, e tanben los josieus e mai de musulmans.

Joan Bodon - La Quimèra, A tots, 1974

Questions

1) Cercar la significacion de : *cònsols, erètges, convivián, valdeses, catars, josieus.*

2) Arrevirar en variacion gascona lo tèxt de :

"Quantes èran...

dinc a

...los òmes de lor vila"

3) Botar los vèrbs sigüents au passat composat, a l'imperfèit e au preterit gascons :

aimar, aver, diser.

Tèxt 2 : La societat occitana en aqueste antan.

Occitania es un país navèth. L'agricultura s'espandeish, e l'industria ved un desvelopament de la produccion de drap e la fortuna deus tsnèrs e deus teisseires. La vila coneish ua aviada de las impresionantas. Tolosa regna sus Euròpa.

La feudalitat occitana qu'es desparièra de la feudalitat francesa, mès que manca de potècia, de poder e d'union. Qu'es dravada juridament peu drèit roman e socialament per la nauta borgesia a l'ideau republican de l'Antiquitat romana qui dauneja en las vilas.

Lo clergat qu'a perdut de la soa autoritat, la societat occitana que hè pròva de toleréncia per rapòrt aus judius. Deu medish biais la questalitat mau establida a noste, rend lo sòrt deus questaus mens malurós.

4) Au par deus tèxts e de çò que sabetz :

Quaus son las diferéncias fundamentalas entre la societat deu nòrd e deu sud :

- dens la feudalitat
 - dens lo clergat
 - dens la poblacion
-

Tèxt 3

Montreal, Fanjaus, Castras, Mirapeis, Pàmias, Albi son ara tombats, liurats o renduts. A Bram, Montfòrt lo devociós (los cronicaires nos dison que manca pas d'ausir sa messa cada matin !) causis cent òmes entre los presonièrs. I fa crebar los uelhs, i fa copar lo nas e los manda cap a Cabaret... Encara un còp per l'exemple. Aquel estiu de 1210 los menerbeses sabon perfiechament çò que còsta de resistir a Montfòrt e per los 160 catars de la vila que i auràs pas d'autra alternativa que l'abjuracion o la mòrt. La ciutat sul ròc se pòt defendre. Se defendrà. Cap a la mitat de Junh de 1210 lo martiri comença. Serà l'infèrn de las peiras, del solelh e de la set ; lo pacte entre Guilhèm e Montfòrt rendut impossible per Arnaud Amaury, lo lenhier enfin que los catars causiràn de i montar sols...acte darrièr de Resisténcia. E la nuèit tombarà sus Menèrba.

Prefaci de "Menèrba 1210", de Leon Còrdas, - per Joan-Maria Petit

Questions

5) Imaginatz dens un textòt çò que podosse estar lo sièti d'un castèth pendent la crotzada. Describetz las diferentas etapas de la mèsa en plaça deu sièti e de l'ataca dens cada camps.

6) A vos de respóner !

a) Quan a començat la crotzada

b) Com s'aperavan los diferents actors d'aqueth drame istoric en çò deus francés, e deus occitans ?

c) Per quau rason començó la Crotzada ? Qué ne pensatz ?

Tèxt 4 : Montsegur

*Daissatz-me contar l'istòria
D'un sang begut per ma tèrra
Daissatz-me contar l'istòria
D'una volontat de fèrre
D'una joventut passada
D'una libertat volguda
Del vièlh sòmi despertat
D'una libertat perduda*

*Cinc cents èretz a Montsegur
Sabent çò que viure vòl dire.
Cinc cents èretz a Montsegur
Segur i sètz darrièr l'azur.*

*Vaquí l'ora de los corbasses
Per los camins de Monferrièr.
Vaquí l'ora de los corbasses
Gran flume, negre poidièr
Del Papa la gran armada
Del rei de França bandolièrs,
De Dominica los porcasses.
Amèn, amèn ! Dies irae !*

*Vaquí l'ora de la desfacha :
L'idèa brutla sul lenhièr.
Vaquí l'alba de la victòria
Menam vòsta lucha auèi :
Minoritats contra l'Empèri,
Indians de totes las colors
Descolonizarem la tèrra :
Montsegur, te dreïças pertot !*

Questions

7) Qué sabetz deus catars ?

- Perqué estón persecutats ?
- Quau dangier representavan ?
- E per qui ?

8) Quaus son : los corbasses, de Dominica los porcasses, Los indians ?

9) A vos de causir :

- Imaginatz en un textòt çò que auré podut se passar si la batalha de Murèt èra estada ganhada peus occitanò-catalans.
- En quauquas linhas, a vos de díser çò qu'a cambiat la Crotzada dens la societad deu Sud de França.

Aprestat per Eric Astié

1453, l'istòria desbrembada

Hèra de monde coneishen la batalha de Castilhon e l'animacion estivenca qui la hè tornar viver cada annada. Chic de gents per contra, saben çò qui se passè realament, com "*La journée de Castilhon fut une petite bataille suivie d'un grand effet*" segon un istorian deu sègle passat. L'efèit en question depend deu camp on cadun se tròba.

1453 demòra ua data eveniment, marcada tanben per la presa de Constantinòple peus turcs, mèi mei pròche de nosautes, non podem pas comprèner tot çò qu'a entraïnât coma consequéncias, enqüèra a l'ora d'ara en País d'Òc, se non remontam pas tres sègles a l'endarrèr.

En 1152, la duquesa Alionòr d'Aquitània per sos 30 ans e divòrcia de Loís VII de França. Còp de teatre, dus mes après, la pragmática duquesa esposa a Enric Plantaginèst d'Anjó. Aquesta union serà autan urosa conjugalament coma politicament, pr'amor quand Enric vad rei d'Anglatèrra en 1154, l'Union Aquitània-Anglatèrra durarà tres sègles de temps, Alionòr aurà uèit mainatges deus quaus shèis seràn caps coronats europèus...

A l'Edat Mejana, los occitans de l'oèst, aquitans en temps de patz, gascons en temps de guèrra, e son ostils a la França vesia, d'ua poténcia tostemp creishenta e de la quala cranhen l'ambicion conquistaira. Viste, que comprenen los avantatges que pòden tréger de la reünion politica de lor país au reiaume d'Anglatèrra. Lo duc-rei es un sobeiran esluenhat, tròp cumentat deu governament de l'Anglatèrra per impausar a sas possessions aquitanas ua somission incomòda. Donc, los reis d'Anglatèrra qu'avèvan interès d'èster uns ducs d'Aquitània benvolents qui tractèssen dab consideracion subjèctes que la defeccion auré arroïnât a totjamei las loas ambicions suu continent. En escambi, se devèvan d'èster tostemp parats a sosténer-los, estossen seriosaments atacats.

L'interès deus aquitans s'estava en ua rivalitat de non acabar de las duas coronas, anglesas e francesas, e qu'estón plan servits peus eveniments au grat de las loas desiranças e de la loa politica. Los reis francés de Carlemagne ençà, n'avèvan jamei deishat de considerar l'Aquitània coma ua tèrra francesa e donc que reclamavan tostemp un dret de sobeiranetat que los ducs gascons reconeishèvan o negavan, segon la capacitat deu senhor sobeiran tà se hèser aubedir. Los reis anglés, fièrs de la loa poténcia, se muishavan chic dispausats, de Guilhem lo Conquistaire ençà, a rénder omenatge a un rei de França qui, suu quite continent, lor èra inferior per l'espandida deus bens... Atau se debanèn lutas intestinas dinc a la victòria finala de l'ua o de l'auta partida.

De 1199 a 1346, la França vòu hèser reconéisher la soa sobeiranetat per l'Anglatèrra e qu'ataca... l'Aquitània. Aquò's la guèrra de las duas coronas.

	Ducs d'Aquitània e Reis d'Anglatèrra	Reis de França
1150	Enric II Plantaginèst 1152-1169 Ricard Ièr deu Còr de Leon 1169-1196/1198-1199 Enric III 1181-1183	Loís VII 1137-1180

	Eudes III 1196-1198	
1200	Jan Ièr Shens Tèrra 1199-1216 Enric III 1216-1225/1243-1272 Ricard II 1225-1243	Felip II Auguste 1180-1223 Loís VIII 1223-1226
1250	Audoard I 1272-1307	Loís IX 1226-1270 Felip III 1270-1285
1300	Audoard II 1307-1325 Audoard III 1325-1362/1372/1377	Felip IV lo bèth 1285-1314 Felip V 1316-1322 Carles IV lo Bèth 1322-1328 Felip VI de Valés 1328-1350
1350	Audoard IV Lo Princi Negre 1362-1372	Jan II lo Bon 1350-1364

A la mòrt de Carles lo Bèth en 1328, la corona de França n'a pas eretèr mascle. Lo duc-rei Audoard III, qui allèga sas originas normandas, la reivindica e, de vassalh refastinhós devien rivau de Felip VI de Valés. A partir de 1337, lo conflicte aquitanò-francés pren un tremp nacionau, los reis d'Anglatèrra pretendèn tièner França tota e los reis de França s'emplegan tà expulsar los anglés deu continent. La guèrra de cent ans va començar dab tempsadas de conflicte, de trèvas, de tractats respectats o pas, de conquistas o de pèrtas de territòris.

Entà miar la luta contra los anglò-gascons, los francés van trobar aliats en çò d'autres gascons que la somission remontava au temps de la crotzada contra los catars : Foish (Arièja), Bigorra (Pirenèus Hauts), Comenges (Hauta Garona), Labrit (Lanas).

Plaçats enter duas soberanias qui sollicitan dab la medisha prèssa lors servicis, los aquitans, autant per calcul coma per dever, e demoraràn fidèus a la mei esluenhada. Peu jòc de las alianças e de las aufèrtas de cada sobeiran, los gascons de l'Est van combàter devath ua bandèra estrangèra lors compatriòtas demorats independents.

Los sègles XIVaus e XVaus veiràn personatges famós qui harguèn nòste país e qui meritan que los conegam melhor.

Audoard de Woodstock (1330-1376)

En 1362, lo ducat d'Aquitània es enartat en principautat per Audoard III. Que la da au son hilh Edoard de Woodstock. Aqueste, mei conegut peu chafre de Princi Negre, e vad Audoard IV. En dètz annadas de temps que harà de la Principautat d'Aquitània un estat poderós qui harà

rampèu dab Londres e París. Mila quate cents quaranta sèt senhors li renden omenatge per la soa investitura en 1363 a Bordèu, en la catedrala sent Andréu. D'ua intelligéncia viva e pragmática, qu'establís au palais de l'Ombrière uei desapareishut (plaça deu Palais a Bordèu, quartièr sent Pèir), lo son govèrn e ua cort lusenta. Que hè bàter moneda : guienés e leupards d'aur e d'argent. Los sons oficièrs aquitans son nombrós, tant anglés coma gascons. Lo disen Princi Negre pr'amor de la color de las soas armaduras e de l'esglasi qui ganhava sos enemics quand lo reconeishèvan suu prat batalhèr. Non se comptan pas los castèths dits deu Princi Negre. Carga armadura e èlm de leupard, es un capdau militar que degun acòsta, en 1356 a Peitius, dab 9 000 òmes a 75% gascons, que des.hè l'armada de Jean le Bon qui ne compta 40 000 ! Hèita excepcionala lo rei de França es hèit presonèr. Segondat per Jan Chandòs e peu Capital de Buc que baterà tanben Du Guesclin en Espanha !

Aquesta expedicion militar espanhòla totun victoriosa, marcarà la soa fin. En 1367, Pedro el Cruel n'apèra aus sons servicis de capdau de guèrra dens la soa luta contra Enrique de Trastamare qui a la pièja francesa. Qu'es un succès esglaiasant dab Du Guesclin vençut e presonèr a Najera, de Trastamare a huéger ! Contra tota espèra, lo navèth rei de Castilha Pedro el Cruel arrefusa de pagar las tropas aquitanas. Per malastre, Audoard malauteja e deu tornar a Bordèu. Las finanças de la principautat son desastrosas, los denèrs castilhans de bèra manca. Audoard que's decidís a partir tà l'Anglatèrra en 1371. Que i defunta de malaudia en 1376, après èster, segon lo cronicaire francés, donc enemic, Froissard : *"le plus magnifique chevalier de son temps"*.

Es de remarcar que lo sol qui aurà hèit rampèu au redobtat Princi Negre estó un aute gascon : lo bearnés Gaston Febus.

Pèir Berland (?-1458)

Vadut dens lo Medòc a Avensan, hilh de paisans aisats, Pèir Berland estudia a Bordèu puish a Tolosa. S'inicia a la diplomacia en Italia, a París, a Londres. Qu'assistís a l'eleccion deu papa Joan XXIII en 1410. Canonge e curat de Boliac, qu'es eslejut arquevesque de Bordèu en 1430, vòte ratificat peu duc-rei Enric V.

Pèir Berland jòga un ròtle de prumèra importància en Aquitània : reforma lo clergat, participa a la fondacion de l'Universitat de Bordèu a l'imatge de la de Tolosa ; prumèr conselhèr sobeiran d'Aquitània, que i assumís de pesugas responsabilitats politics. En 1438 debuta la darrèra grana ofensiva francesa. La Jurada, qui es cargada de la defensa de Bordèu, se vira cap ad eth entà coordinar la reconstruccion deu barri e anar en persona demandar secors a Londres. Qu'assistís impotent a la *"Mala Jornada"*, lo 1èr de noveme de 1450 : exasperats per las incursions francesas dinc a las pòrtas de la loa vila, los bordalés sortissen en massa : 10 000 òmes que van a l'encontre d'ua armada francesa comandada per Amanieu d'Orval, lo hilh deu Sénher de Labrit, partida de Basats chic de per abans. L'agarrida se ten sus l'emplaçament actuau deu pont d'Aquitània. La presompcion e lo pauc d'experiéncia d'aquesta borrhèra li valen un desastre : dèisha 2000 òmes suu prat batalhèr.

Après la des.hèita de Castilhon, negocia enquèra entà tornar l'anexion definitiva mens penosa. Demissiona de la soa foncion d'arquevesque en 1456 e morís en 1458. Òme de patz e de perdon, diplomata leiau e fidèu, predicava hèra e se deishava apressar aimablement peus menuts, çò qui non l'empachava d'èster plan cultivat, d'aver ua bibliotèca

de las hornidas e d'aver creat l'Universitat de Bordèu en 1441. Lo son tombèu, uei desapareishut, serà lo teatre de miracles reproduits. La soa canonizacion que serà arrefusada au sègle XIXau per manca de pròvas... o per ua gleisa francesa de la rancura duradissa !

La conquista de l'Aquitània peus francés

L'anexion definitiva se debana en duas tempsadas. Carles VII vòu evitar lo mei possible de s'apoderar l'Aquitània coma un conquistaire. Vòu que las poblacions aquitanas ajan lo sentiment que eth, rei de França, recupera un feu francés, en tot desplegar mejans d'accions formidables (la disproporcion de las forças en preséncia qu'estó sovent coma a Peitius en 1350), e en véder a s'i escàder per la doçor e la conciliacion autant hèser coma se pòt. Au sègle XVau, en Guiena, passar devath la dominacion de la França "*se tornar francés*", èra considerat coma un malastre. Los aquitans n'avèvan l'exemple de l'ex-comtat de Tolosa vesin, conquistat au sègle XIIIau e de la descadença qui se n'èra seguida. Tà que los aquitans ac acceptèssen, non calèva pas donc uas constrentas fisicas qui aurèn provocat l'efèit opausat. Per exemple, lo comandant de la plaça de Blaia, Pèir de Monferrant, qu'a dret a un tractament de favor : se demòra fidèu au son duc, paga un rescot de 10 000 escuts e perd totas las soas tèrras, se "*se torna francés*", receb 3 000 escuts, sauva las soas senhorias ancianas e que'n receb navèras.

A la prima de 1451, 40 000 òmes despartits en quate còs d'armada comandats peus milhors capitanis de Carles VII passan a l'ofensiva :

- Dunois, contra Montguion e Blaia
- Lo comte d'Armanhac, contra Rions
- Penthièvre, contra Castilhon
- Foish e Labrit contra Dacs.

La ciutatèla de Blaia, vertadèr barrolh deu ducat, qu'es defenduda per 600 òmes. Lo 8 de mai de 1451, los 10 000 francés de Dunois l'assautan. Lo 24, Blaia capitula. A Bordèu entretant, fàcia a la poténcia de las atacas francesas, la Jurada assaja de ganhar temps, demanda en Anglatèrra secors qui trigan e qui fin finala, non vendràn pas. Per un brieu agrit contra lor duc-rei deu quau se credèvan abandonats, intimidats per l'aparelh redobtable deu rei de França e sedusits per la soa bonomia, los gascons se muishan en fòrça lòcs de compausicion aisida.

Lo 12 de junh de 1451, que signan lo tractat qui devèva balhar au rei de França Carles VII l'Aquitània dab totas las soas plaças hòrtas.

L'Aquitània se rend pr'amor qu'es incapabla de resistir a la poténcia militar de Carles VII, subertot a causa de çò que considera coma un abandon de l'Anglatèrra. Totun, per un tractat de vençut... que son acordats l'aministia generala e l'impunitat, la conservacion deus

privilègis, estatuts, usatges, franquetas dab un parlament, un otèl de las monedas, l'integritat de las senhorias e fortalèsas, la possibilitat de har pas soldat.

De mei, la corona francesa acòrda un relambi de sheis mes de temps aus aquitans entà jurar fidelitat au rei de França o s'exiliar.

Lo tractat deu 12 de junh balha l'Aquitània a la França mès que balhava aus gascons libertats e franquetas que los francés de l'epòca n'avèvan pas. Baiona pausa las armas lo 20 d'agost.

Un an après la reddicion deu ducat, Sir Robert of Rokeley ten enquèra lo castèth de l'Esparra en Medòc deu quau èra estat nomenat capitani per Enric VI. Mentre qu' Olivier de Coëtiry, nomenat senescau de Bordèu, e govèrna la vila au nom de Carles VII, los bordalés contunhan de mandar coma "*au bon temps*" de l'anciana administracion, demandas d'emplecs, de cargats e de senhorias a Londres... qui multiplica respòsas e letras de confirmacions ! Be son actes de sobeiranetat d'un govèrn shens autoritat efectiva mès que son las pròvas deus regrets de la Guiena envèrs los sons ancians mèstes. Dehèt, la França botava en plaça lo son sistèma de poder politic : absolut, uniformizaire e centralizaire. Insuportable per uns occitans qui n'avèvan deishat de lutar contra tots los invasidors. Brebem-nos de la prumèra victòria cristiana en Euròpa occidentala contra lo Djihad deu sègle VIIIau, qui estó la hèita deu rei d'Aquitània Eudes Ièr a Tolosa lo 9 de junh de 721... onze ans abans "l'oficiala" batalha de Peitius en 732, auta batalha on Eudes hasó enquèra miranda mès de la quala ua cèrta Istòria menciona sonque Charles Martel.

L'installacion d'aqueste poder absolut francés, dab l'obligacion d'aver a entretenir las garnisons francesas e subertot las augmentacions successivas d'impòsts, que son peus aquitans violacions deu tractat deu 12 de junh.

Ua delegacion se va plànher a Carles VII a Borges qui lor hè la respòsa seguenta : "*Le roi a le droit de rendre tous ses sujets taillables et comme il lui plaît, ce qui établit qu'en France personne n'a rien qu'il puisse dire à soi et que le roi peut tout prendre à sa volonté*". L'Aquitània s'estima alavetz desligada deu son jurament envèrs un rei francés perjuraire. Ua conjuracion s'organiza e dus emissaris s'avian tà l'Anglatèrra : Bertant de Montferrand, sénher de l'Esparra, e lo comte de Candale.

Enric VI d'Anglatèrra e la soa esposa Margalida los reciben favorablament. Nomentan capdau de las operacions e vici-rei d'Aquitània lo lèr de seteme de 1452 au vielh John Talbot comte de Shrewsbury, vadut lo rei Talabòt. En sheis setmanas, ua armada 4 000 òmes es levada e lo 17 d'octobre, aqueste còs espedicionari s'embarca tà l' Aquitània. Que desbarca lo 21 au ras de Solac en Medòc. Los francés son expulsats deus pais aquitans o sometuts a rescat, de Coëtivy empresonat qu'es mandat a Londres. En març de 1453, 80 vaishèths anglés equipan e avitalhan Bordèu.

L'Aquitània qu'es tornada a la corona anglesa.

Mentretant, Carles VII, de noveme de 1452 a junh de 1453, hè preparar la soa armada en vista d'ua guèrra de reconquista qui s'anòncia dura e ahuecada. Dens lo camp francés s'espèran a ua resisténcia gascona herotja, encoratjada aqueste còp per la pièja anglesa e la preséncia de Talabòt. Tòrnan a ua fòrma dura de guèrra, shens o dab chic de presonèrs. Los capitans francés, esmalits contra los aquitans que la susmanta èra a lors uelhs ua traïson, arriban en

Occitània de l'Oèst decidats a tractar en criminaus tots aqueths qui, "*trouvés de la langue de Gascogne*" seràn pres dab las armas en mans.

Las tropas francesas son de 30 000 òmes despartits en tres còs d'armada dab lo prumèr sus Dordonha, lo dusau dens l'Entre Dues Mars e lo tresau en Charenta dab Carles VII en persona. Mès la vertadèra fòrça francesa s'està en ua artilharia suber modèrna òbra deus frairs *Bureau*.

Castilhon

La campanha s'obrís a la debuta de junh. La vila de Chalais en Charenta cad après 8 jorns de combats eroics. Deus 160 soldats anglò-gascons de la petita garnison demoran 80 susvivents :
- *Le lendemain, après qu'on eut interrogé tous les prisonniers, dont il y avoit un grand nombre, ceux qui furent trouvés de la langue de Gascogne furent décapitez et eurent les testes tranchées; pour les autres qui estoient de la nation d Angleterre, il furent mis à finance*".
(*Mathieu de Coucy, Histoire du roy Charles VII*)

Aquesta armada francesa après la soa victòria gloriosa de Chalais, s'endralha cap a Castilhon en Perigòrd a 45 quilomètres de Bordèu. En la capitala aquitana, l'armada anglo-gascona se prepara, Talabòt, qui a conegut succès aisits despuish la soa arribada en auton de 1452 e'n vau descòser dab lo son vielh enemic francés. Qu'es un barodaire de la Guèrra de cents qui combató a Joana d'Arc e qui vòu n'acabar au mei viste. Lo 17 de julhet de 1453 a Castilhon, qu'ataca impetuós, shens esperar que las soas fòrças sian au complet, un camp francés beròi fortificat on l'espèran 300 bocas de huec. Au crit de " Guiena ! Talabòt !" peus uns e de "Mont-Joie ! Saint Denis !" peus autes, la batalha se descabèstra. Au picadís de las armas, se mesclan los crits deus combatents, l'enilhada deus chivaus, lo bomb de l'acièr tustaire, lo rangolh deus alebats e l'espet de las bombardas.

Maugrat la superioritat canonièra francesa, los anglò-gascons s'apoderan ua estona deu camp fortificat mès n'an pas nada resèrva. A dus quilomètres, esperavan 800 cavalièrs bretons qui sobte, surgissen suu prat batalhèr e cargan los flancs de l'armada de Talabòt, qui arrèsta la soa ataca. Qu'es la des.hèita peus aquitans, l'artilharia complís la victòria deus francés.

Talabòt qu'es tuat. En 1449, èra estat presonèr deus francés ; Carles VII li avèva tornat la libertat shens rescatar-lo : lo capitani anglés que li jurè alavetz de s'armar pas mei contra eth. A Castilhon, non cargava pas d'armadura, qu'avèva 60 ans.

18 000 a 20 000 òmes, los melhors capitans de las duas nacions que lutèn a Castilhon. La deshèita occitana obreish las pòrtas de Bordèu a Carles VII. La vila resistirà enqüèra 80 dias, mès que cad lo 19 d'octobre. Lormont, Sent Macari, Cadilhac, Blancafort, Rions, Benauges, Dacs, Baiona son presas eras tanben en un darrèr barod d'aunor. La conquista deu ducat d'Aquitània dura deu lèr d'agost au 19 d'octobre. Un naveth tractat es signat mès aqueste còp, Carles VII que vòu har sentir lo pes de la soa victòria.

- L'Aquitània déu pagar un rescat de 100 000 escuts.
- Lo rei de França tòrna distribuir aus sons majoraus capitans las tèrras deus senhors gascons vençuts.
- Los capulats de la noblesa gascona que son exiliats o empresonats.

- La Jurada dab los sons 12 Jurats eslejuts annalament qu'es suprimida e remplaçada per uns foncionaris nomentats peu rei.
- L'impòst deus Tres Estats qu'es remplaçat per talhas e impòsts reiaus, las garnisons d'ocupacion que son a la carga financièra de las vilas on demòran.
- Lo comèrci dab l'exterior qu'es suprimit tan plan coma totas las libertats municipalas.
- Que son bastits lo castèth deu Hà e lo castèth Trompeta " *pour tenir en bride et sujétion les habitants d'icelle ville*". Los canons d'aqueras fortificacions qu'èran afustats contra la vila, un vent d'independéncia vengosse a bohar sus Bordèu.
- Lo francés, la lenga deus vencedors, remplaça l'occitan-gascon; lenga deus vençuts, coma lenga administrativa e oficiala.
- Lo *patois* hè la soa aparicion...

Castilhon, victòria francesa bahida, mès subertot des hèita occitana e fin de l'independéncia de l'Aquitània.

Dossièr realizat peu **Centre Departamentau de l'Ensenhament de l'Occitan** de la Gironda.

Redaccion Eric Astié.

En mercejar En Jean-Louis Grancoin, president de l'associacion *La Bataille de Castilhon*, per la soa ajuda.

Bibliografia

- *L'histoire oubliée de l'Aquitaine*, X. Beltour, ed. Princi Negre

- *Le guide du Bordelais*, ed. La manufacture

- *Histoire des Aquitains*, Antoine Lebègue, ed. Sud Ouest

- *Histoire de la conquête de la Guyenne par les Français*, Henry Ribadieu, ed. Princi Negre.

"J'ai cru que je pouvais, moi aussi, malgré mon insuffisance, travailler à l'émancipation de mon pays, en rappelant à des hommes qui ne sont plus rien, ce qu'ont été leurs aïeux du Moyen-Age."

Henry Ribadieu - Coimèras (33) 1825, 1886

Aprestat per Eric Astié

Racouchot, J-L : Banda Dessenhada sus lo Rugbí

Lo document qu'anem explicar es una banda dessenhada de J-L Racouchot tirada de 'Juli Omenàs'. Racouchot es un dessenhador occitan conegut per sos dessens umoristics e sovent ironics. Es tanben conegut per un autre recueilh de bandas dessenhadas : 'Tròç de Segle'. Aquela banda dessenhada se compausa de dietz vignetas e conta una partida de rugbí. Prumièr, anem descriure chasca vigneta. Puei, anem comentar la banda dessenhada.

Tirat de « Juli Omenàs », BD del J.L. Racouchot

I. Descripcion.

Prumièra vigneta : la partida a pas enquèra començat. Los jogadors dintran sus lo terren. Podem veire dos jogadors : un petit que pòrta lo balon e un gròs que cor darrèr eu. Chascun pòrta un shòrt e una camiseta de rugbí. An tanben crampons aus pès.

Segonda vigneta : la partida va començar leu. Los òmes se sarran las mans amb fòrça com o montran las apchaduras fachas peu dessenhador. Amb aqueu sarrar de man, podem imaginar que la partida serà esportiva. I a un tresesme òme a la gaucha de la vigneta : ei l'arbitre amb lo siulet a l'entorn dau còu e los cartons a la man.

Tresesma vigneta : la debuta de la partida es siulada per l'arbitre.

Quatresma vigneta : lo jogador dona lo còp de pè de la debuta de la partida. Montra aici tota sa arnhança, son enveja de ganhar amb l'interjeccion 'irrr', amb tanben la boca granda ubèrta que laissa paréisser las dents, amb enfin los braces en darrèr. Podem tanben pensar qu'a donat un còp de pè fòrt amb l'interjeccion 'Pac !'.

Cinquesma vigneta : lo gròs jogador comença de trucar son adversari e l'insulta tanben. Tota son agressivitat se pòt legir sus sa cara : uelhs negres, boca ubèrta que laissa veire una dent soleta.

Las tres vignetas seguentas montran enqüèra lo manque d'esportivitat de las doas equipas : se marchan dessus, se donan còps de pès, de punts, se nhacan (se mossecan). Podem remarcar que lo dessenhador insista plan sus las caras desplasentas daus jogadors, sus las apchaduras e interjeccions.

Novesma vigneta : es la fin de la partida. Los qui an ganhat montran lor entusiasme e lor jòia. Sorrisen tots a maugrat d'aver la camisa estripada, los blaus au nas. Los supporters son contents tanben de veire la copa tenuta per lor equipa puei que siulan. Diesesma vigneta : l'equipa sortís dau vestiaire. En partir, veson una persona atjada en trin de balhar un còp de pè a un chen e son estomagats per aquela actitud. Lo tractan de 'bruta'. Podem notar qu'abans de sortir dau vestiaire, l'equipa es passada a l'infirmaria : un jogador a un bendatge sus lo chap e sus lo nas, un autre a un bridon au braç.

II. Comentari.

Aquela banda dessenhada es interessanta perque de l'umor dau dessenhador qui nos presenta lo rugbí com un espòrt de barbaras. Aquela presentacion es volontarament exagerada : en generau, una partida de rugbí ne se debana pas atau. Lo mai dròlle es la darrèra vigneta quand l'equipa tracta lo vielh òme de bruta alaidonc qu'an passat la partida a trucar, mossecar, balhar còps de pès. Belèu, lo dessenhador vòu montrar qu'avem tendéncia a veire los defauts daus autres e non pas los nòstres.

Achabar en donar son punt de vista sus lo rugbí.

Lo rugbí m'agrada perque.../ m'agrada pas perque.... Preferi ... perque.../ Fau de

Aprestat per Cristèla Cambloncq